

A nemzeti hatalom mérése a posztindusztriális korban

(Ashley J. Tellis, Janice Bially, Christopher Layne, Melissa McPherson: Measuring National Power in the Postindustrial Age. RAND Arroyo Center, Santa Monica, 2000, 196 p.²

Az ún. állami (nemzeti) hatalmi index (national power index) az a mutató amely különböző politikai, gazdasági, kulturális, technológiai, katonai, földrajzi és demográfiai mérőszám meghatározott módszerek és algoritmusok szerinti felhasználása révén numerikus formában mutatja meg, hogy egy adott ország milyen mértékű hatalommal rendelkezik a mindenkori nemzetközi közösségben. A hazánkban talán kevésbé ismert koncepció nem új keletű, dokumentálható előzményei a 18. században fedezhetők fel először.³ Az államhatalom mérhetőségének kérdésköre azóta is központi kérdés az államtudománnyal, politikatudománnyal, geopolitikával, politikai földrajzzal, illetve nemzetközi kapcsolatokkal és hadtudománnyal foglalkozó tudósok és gyakorlati szakemberek számára. Az Amerikai Egyesült Államok, Oroszország, Kína, Japán és India kormányzati háttérapparátusaiban, had- és társadalomtudományi oktatási és kutatási intézményeiben évtizedek óta folytatnak kutatásokat egy olyan hatalomindex létrehozása érdekében, amely szilárd tudományos alapokon állva, minden állam és kutató számára nyilvánvaló és elfogadható, vagyis univerzális módon fejezi ki egy adott ország hatalmának nagyságát, lehetővé téve ezzel a különböző államok közötti összehasonlításokat, a nemzetközi kapcsolatok jobb megértését, és elősegítve ezzel a mindenkori politikai döntéshozatalt.

A felvázolt gyakorlati és tudományos törekvés egyik állomását jelzi az amerikai RAND Corporation által 2000-ben kiadott jelentés, amely a szervezet által kidolgozott elméleti keretrendszert és módszertant mutatja be. A kutatás az illetékes amerikai kormányzati, illetve fegyveres szervek döntéshozatalának és elemzői tevékenységének elősegítése céljából készült. A kidolgozott módszertan felhasználásával a tanulmány szerint könnyebben azonosíthatók és értékelhetők mindazon állami képességek és rivális hatalmak, amelyek az Egyesült Államok potenciális riválisai lehetnek a 21. században. Bár a munka az amerikai nagyhatalmi érdekek érvényesítésének szem előtt tartásával készült, a benne foglalt meglátások és megállapítások egyrészt mindenki számára érdekesek lehetnek intellektuális síkon, másrészt pedig különösen a fent jelzett társadalomtudományi terület képviselői számára tartalmazhatnak hasznos, hasznosítható megállapításokat. A széleskörű forrás- és szakirodalmi bázis a bibliográfiában pedig önmagában is hasznos útmutató lehet a téma iránt mélyebben érdeklődők számára.

A 196 oldalas könyv a recenzens legjobb tudomása szerint magyar nyelven nem jelent meg. A könyv előszóból, vezetői összefoglalóból, 8 fejezetből, bibliográfiából és egy függelékből áll. A nemzeti hatalom mérésének komplexitására tekintettel a mű részletesebb és mélyebb értékelése, kritikai elemzése hosszabb lélegzetvételű és aprólékosabb tanulmányok elkészítését igényelné, ezért a könyvismertetés során csupán a mű néhány fontosabb részének, illetve a lényegének az ismertetésére törekedtem.

¹ A szerző jogász.

² A RAND Corporation egy amerikai székhelyű, nonprofit, globális politikai agytröszt (think tank), amely az Amerikai Egyesült Államok fegyveres erői számára végez kutatásokat és készít elemzéseket.

³ Saját megjegyzés: Johann Peter Süßmilch (1707-1767) német protestáns lelkész, statisztikus és demográfus volt az első olyan ismert társadalomtudós, aki kísérletet tett egy adott ország hatalmának pontos meghatározására. A Süßmilch által javasolt módszer szerint egy ország hatalma egyenlő a népességszám és a népsűrűség szorzatával. Bővebben: Die göttliche Ordnung in den Veränderungen des menschlichen Geschlechts, aus der Geburt, dem Tode und der Fortpflanzung desselben erwiesen. 1765 [1988], 3. Ausgabe. Göttingen, Jürgen Chromm Verlag.

I. fejezet: Bevezetés – a nemzeti hatalom iránti érdeklődés

Ebben a fejezetben a kutatók röviden felvázolják, hogy az emberi társadalom napjainkban milyen jelentős átalakuláson megy át. Az ún. információ-technológiai forradalom – az ipari forradalomhoz hasonlóan, de annak mértékét és jellegét jelentősen meghaladva – gyökeres változásokat hozott életünkben és az emberi civilizáció evolúciójában a mezőgazdasági, majd az ipari forradalom után gyakorlatilag a harmadik nagy „hullámnak” is tekinthető. A posztindusztriális társadalom létrejötte következtében azonban felmerült az a kérdés, hogy a nemzeti hatalom hagyományos alapjai megváltoztak-e. Ha igen, akkor viszont azon mérőszámok létjogosultságát, amelyeket az egyes országok viszonylagos hatalmának mérésére szoktak használni, újra kell gondolni. Különösen igaz ez olyan országok esetében (pl. Szovjetunió, Irak), amelyeket bizonyos mutatók alapján korábban viszonylag jelentős nagyhatalmakként tartottunk számon, de idővel vagy összeomlottak a belső enerváltság miatt vagy teljesen pedig cselekvőképtelenek voltak akkor, amikor állami képességeiket háborúban kellett volna bizonyítani. Megállapíthatjuk tehát, hogy a nemzeti hatalom valódi alapjainak értékelése során nem elegendő a látszólagos katonai képességek aprólékos felsorolása, hanem alaposan indokolt megvizsgálni minden olyan egyéb képességet is (pl. az innovációs képesség, a társadalmi intézmények tulajdonságai, a tudásbázis minősége), amely valamilyen módon hatással lehet az állam azon végső képességére, a hatékony katonai képességre, amely napjainkban is még mindig alapvető jelentőséggel bír a nemzetközi kapcsolatok és nemzetközi politika formálásában.

A kutatás célja, hogy az államhatalom alapjait szélesebb körben mutassa be egy olyan elméleti keretrendszer kidolgozásával, amely módszertana révén lehetővé teszi az Egyesült Államok potenciális nagyhatalmi versenytársai képességeinek megbízható kiértékelését. A módszertan felhasznál olyan hagyományos mutatókat is, mint pl. a lakosságszám, a GNP vagy a fegyveres erők egyes jellemzői. Míg azonban a legtöbb hagyományos hatalommérési eljárás az egyes országokat „zárt erőforrás-konténerként” kezeli a fent jelzett mérhető tulajdonságokkal, addig a recenzált műben szereplő elméleti keretrendszer kibontja az állam fogalmát és kísérletet tesz az állam „fekete dobozába” való betekintésre. Könnyen beláthatjuk, hogy ez különösen az államtudomány (államelmélet), a politikatudomány és a nemzetközi kapcsolatok számára már alapvető fontosságú törekvés, amely érdekes, akár új perspektívákkal és tudományos szempontból is hasznosítható eredményekkel is járhat.

II. fejezet - „Hatalom” és „nemzeti hatalom”: fogalmi megfontolások.

A hatalom fogalma – annak ellenére, hogy alapvető jelentőségű a társadalomtudományokban és a különböző politikai elemzésekben – mind a mai napig a legvitatottabb fogalmak egyike. A megszámlálhatatlanul sok definíció és elmélet ellenére azonban az egész kérdéskör végső soron lebontható három összefüggő, de mégis különböző tényezőre, illetve megközelítésre.

A hatalom egyrészt erőforrások elosztását jelenti, függetlenül azok természetétől, másrészt jelenti az erőforrások használatának képességét (beleértve a használat megtervezését, valamint a használat körülményeire és következményeire való minimális ismeretek meglétét). Harmadrészt pedig a hatalom stratégiai jelleggel is bír, amely végső soron az ellenkező akaratok ellenállásának megtörésében ölt testet. Ez a hármas taxonómia a hatalmat tulajdonképpen az „erőforrások”, a „stratégiák” és az „eredmények” szempontjából, illetve kölcsönhatásában értelmezi.

A fent jelzett hármas taxonómia alapján a szerzők végül megállapítják, hogy a nemzeti (állami) hatalmat alapvetően három fogalommal célszerű leírni: *a nemzeti erőforrások, a*

nemzeti teljesítmény és a katonai képesség. Az elemzés a későbbi fejezetekben részletesen bemutatja ezeket.

III. fejezet - A nemzeti hatalom mérésére vonatkozó hagyományos eljárások

A hatalom központi jelentőségére tekintettel könnyen belátható és megérthető, hogy különösen a nemzetközi kapcsolatok szakértői törekednek régóta a hatalom valamilyen formában történő mérésére. A legszisztematikusabb megközelítést talán a realista elmélet egyik legjelentősebb képviselője, Hans Morgenthau fejlesztette ki. Klasszikus műve, a *Politics Among Nations* 1948-as megjelenése óta számos szerző követte megközelítésmódját. Morgenthau a nemzeti hatalmat szisztematikusan elemeire bontja, ennek következtében beszél a földrajzról, természeti erőforrásokról (elsősorban élelmiszerek és nyersanyagok), ipari képességről, katonai felkészültségről (különösen technológia, vezetés, valamint a fegyveres erők száma és minősége), népességről (eloszlás és trendek), nemzeti karakterről, nemzeti morálról, valamint a diplomácia és a kormányzat minőségéről. Figyelmeztet azonban arra is, hogy egyetlen említett változónak sem szabad kiemelkedő jelentőséget tulajdonítani a hatalom mérése során.

A hatalom szisztematikus mérésére vonatkozó törekvés, illetve tradíció Morgenthau után is folytatódott, ám tanácsát (ti. egyetlen változónak sem szabad kizárólagos jelentőséget tulajdonítani) nem minden esetben fogadták meg. Ennek következtében alapvetően két típusa alakult ki a mérési eljárásoknak: az egy- és a többváltozós. Az egyváltozós képletek esetében az államhatalom mérésének alapjául kizárólag egyetlen változó szolgál (pl. GDP, katonai kiadások nagysága, energiafelhasználás, stb.). Az egyváltozós képletek népszerűségének oka azok egyszerűségében rejlik, hiszen elegendő a kiválasztott egyetlen tényezőre vonatkozó adat beszerzése, amely ezen változók esetében viszonylag egyszerűen és gyorsan megoldható. Másrészt pedig nincs szükség a hatalom jelenségének elméleti megalapozására, amelyet az esetek többségében vagy nem alkotnak meg, vagy ha valamely kutató alkot is ilyen teóriát, annak széleskörű tudományos elfogadása rendszerint elmarad. Ebből kifolyólag az egyváltozós indexek alapvetően csak az államok bizonyos szempontú rangsorolására megfelelőek, de a hatalom átfogó, komplex mivoltából adódóan komplexebb elemzésekre, összehasonlításokra már nem alkalmasok.

A jelzett problémát hivatottak orvosolni az ún. többváltozós indexek, amelyek a hatalom mérésére több különböző változót használnak, és ehhez meghatározzák a változók egymáshoz való viszonyát, valamint összegzésük módját is. A legismertebb többváltozós formulát Ray Cline⁴ alkotta meg 1975-ben, amely tudományos körökben is pozitív visszhangra talált. Javaslatára szerint az államhatalom mértéke leírható az alábbi képlet segítségével: $P_p=(C+E+M)*(S+W)$.⁵

Mindent egybevetve megállapítható, hogy számos próbálkozás volt a hatalom mérésére, különösen a hidegháború idején. Az államhatalom hagyományos méréseivel kapcsolatban a következő összegző értékelést tehetjük. A legtöbb formula az államok hatalmának nagyságát katonai képességük szerint rangsorolta, vagyis azzal az alapfeltevéssel éltek az egyes kutatók, hogy a nemzetközi rendszerben alapvetően az államok harcképessége az, amely végső soron meghatározza hatalmuk nagyságát. A képletek további jellegzetessége azok sokszínűsége. Egyrészt kifejlesztettek egyváltozós, másrészt pedig többváltozós formulákat, ezeken belül pedig rendkívül nagy a változatossága a felhasznált változóknak, az államok időbeli

⁴ Ray S. Cline (1918-1996) elemző, kormányzati tisztviselő, az amerikai Georgetown Egyetem Stratégiai és Nemzetközi Tanulmányok Központjának egykori igazgatója.

⁵ P_p = (perceived=érezelt) hatalom, C=kritikus tömeg (belnépesség és terület), E=gazdasági kapacitás (jövedelem + energia + nem üzemanyagcélú ásványkincsek + gyáripar + kereskedelem), M=katonai kapacitás (stratégiai egyensúly+harcképesség+teljesítményösztönzők), S= nemzeti stratégiai koefficiens, W=nemzeti akarat (nemzeti integráció szintje, a vezetés ereje, a stratégia relevanciája a nemzeti érdekek szempontjából).

összehasonlításának és a képletek komplexitásának. Továbbá, a legtöbb képlet pusztán olyan elemeket tartalmaz, amelyeket egyszerűen össze lehet adni számos változatban. Említést érdemel továbbá, hogy a legtöbb index az államokra koncentrál, mint az elemzés alapegységeire. Az államokat olyan „erőforrás-konténerként” fogják fel, amelyek bizonyos mérhető tulajdonságokkal rendelkeznek, így ha sikerül az állam ezen tulajdonságait azonosítani és mérni, akkor már világosabb képet kaphatunk a hatalmáról is. Említést érdemel az is, hogy a legtöbb hagyományos index kivétel nélkül mennyiségű szemléletű (pl. hadsereg létszáma, éves acéltermelés, felhasznált energia, élelmiszerkészlet nagysága stb.).

Az egyes formulák alkalmazásának eredményeit vizsgálva végül egy érdekes következtetés is levonható. A legtöbb formula a nemzeti képességek terén való rangsorolásban hasonló eredményekre vezet, vagyis függetlenül a mért változóktól vagy az alkalmazott mérés formulájától, a leghatalmasabb államok minden hatalomindexben ugyanazok. Ha az abszolút hatalom mérését nézzük, akkor az eredmények még inkább egybevágóak, mint a nemzeti képességek rangsorolása esetén. Az eredmények hasonlósága a fejlett világban a legnagyobb és a fejlődő országok esetében a legkisebb, ami részben az ő esetükben egyébként megbízható adatok hiányából adódik. A legérdekesebb és legizgalmasabb megállapítás viszont az, hogy nincs lényegi különbség az egyváltozós és többváltozós indexek mérési eredményei között.

IV. fejezet - Úton a nemzeti hatalom mérésének módosított felfogása felé

A hagyományos hatalomindexek korlátja abban foglalható össze, hogy módszertanuk alkalmatlan az államok hatalmának intenzív mérésére. A nemzeti hatalom végeredményben két komponens interakciójának az eredménye: egyrészt egy állam képessége a gazdasági innovációs ciklusok irányítására egy adott időpontban, másrészt az ezen irányítás következtében létrejövő eredmények, „gyümölcsök” felhasználása a hatékony katonai képességek létrehozása céljából. Ezek a képességek megerősítik a meglévő gazdasági előnyöket, miközben egy stabil politikai rendet hoznak létre és bár alapvetően az adott állam saját stratégiai előnyeinek a fenntartása a cél, eközben előnyöket biztosít az egész nemzetközi közösség számára is. Az innovációs ciklusok irányításának képessége a nemzetközi gazdaságban a kritikus hajtóerő a hatalom előállításánál. Ez magában foglalja, hogy az államhatalomnak alapvetően anyagi komponensei vannak, amelyek hiányában minden hatalmi megnyilvánulás tartalom nélküli lenne. Még fontosabb azonban, hogy az innováció képessége schumpeteri értelemben⁶ kritikus fontosságú pontosan azért, mert ez teszi lehetővé a különböző fokú tőkefelhalmozást az államok között.

A különböző gazdasági tevékenységek kölcsönösen összefüggő volta miatt a nagy innovációk általában „csoportosan” jelennek meg meghatározott időpontokban és gazdasági szektorokban. Ennek oka, hogy a fontos innovációk általában sokféle és származékos fejlesztéseket idéznek elő, amelyek a „kreatív egyensúlytalanságból” fakadnak. Ez az állapot akkor jön létre, ha bármilyen jelentősen új terméket, eljárást vagy szervezeti formát vezetnek be a társadalomba. Idővel ezen innovációs csoportok révén kiemelkedik a gazdasági tevékenységek köréből egy „vezető szektor”⁷, amelynek fenntartásához az új innovációk olyan extrajövedelmeket biztosítanak, hogy az egyéb gazdasági szektorokba való befektetések csökkenni fognak miatta. Az új „vezető szektor” lassan kiszorítja a korábban domináns

⁶ Új javak és termelési módok létrehozása, új piacok nyitása, új nyersanyagok felfedezése, kereskedelmi szervezetek új formáinak a kitalálása.

⁷ A könyv – többek között – következő példákat említi a történelemből ismert „vezető szektorokra”: 1. Genova 1190-1381: Fekete-tengeri kereskedelem; 2. Velence 1381-1494: gályaflootta, fűszerkereskedelem; 3. Holland Köztársaság 1609-1713: balti, atlanti és ázsiai kereskedelem; 4. Nagy-Britannia 1. korszaka 1714-1815: amerikai és ázsiai ültetvények és kereskedelem; 5. Nagy-Britannia 2. korszaka 1816-1945: textil, vas, acél és vasút; 5. Egyesült Államok 1. korszaka 1945-1992: acél, vegyi anyagok, gépjármű, repülés, elektronika; 6. Egyesült Államok 2. korszaka 1992-től: információ-technológia.

iparágakat és a gazdaság erőteljes expanzióját idézi elő, amely idővel a nemzetközi gazdasági rendszerben is érezhető következményekkel, hatásokkal jár. Amíg e hatások általában a technológiák elterjesztésében, a különböző termékek és termelési módok átvételében és járulékos innovációkban nyilvánulnak meg, az alkotó innováció stratégiai következménye, hogy az – legalábbis átmenetileg, ideiglenes jelleggel – termelékenységi fölényt biztosít az eredeti ország számára. Ez a fölény abból ered, hogy az új vezető szektorok kezdetben általában azokban az országokban koncentrálódnak, amelyekben az eredeti innovációkra sor került és pontosan az innovációknak ez az egyenlőtlen eloszlása az oka, amely időleges szakadékokat képez a különböző országok között.

Annak részletes vizsgálata, hogy egyes országok hogyan értek el vezető szerepet egy-egy vezető szektorban, meghaladja e kutatás kereteit. Röviden összefoglalva csak azt lehet rögzíteni, hogy azok az országok voltak sikeresek a múltban, amelyek olyan, viszonylag hatékony belső piaccal rendelkeztek, amely egyszerű hozzáférést biztosított az erőforrásokhoz és a hitelekhez. Fontos volt továbbá, hogy viszonylag nyílt társadalmak voltak, amelyek bátorították a gazdasági innovációt és a kreativitást. Jelentős tényező volt még, hogy viszonylag rendezett intézményi háttérrel rendelkeztek a tulajdonjogok védelme és a viták békés rendezése terén. Jellemző volt rájuk továbbá, hogy politikai vezetésük lelkiismeretes volt, amely annak súlya és jelentősége szerint értékelte a hatalmat és ellenőrzést a nemzetközi politikában. Végül megemlíthető, hogy megfelelő érzékenységgel voltak ellátva a globális verseny vonatkozásában és a kor nemzetközi problémáira is fogékonyak voltak.

A vezető szektorok dominanciája azonban a történelem tanúsága szerint sosem tart örökké, hiszen innovációk máshol is bekövetkezhetnek és a mindenkori elit hanyatlása, valamint az új kereskedelmi versenytársak felbukkanása is rendszerint elő szokott fordulni. Mindez az egész jelenség magában foglalja, hogy a vezető szektor természete idővel változik és a nemzeti hatalom mérésének lehetővé kell tennie, hogy a potenciális versenytársak teljesítményét a vezető szektorok jelenlegi és jövőbeli állapotához viszonyítva mérjük. Az innovációk egyenlőtlen eloszlása az oka annak, hogy egyes országok miért képesek magasabb szintű tőkefelhalmozást biztosítani saját maguknak és a történelmi feljegyzések tanúsága is amellett szól, hogy aki uralja a mindenkori vezető szektor(oka)t, uralja a világot.

A vezető szektorok irányítói a rendelkezésükre álló erőforrások révén „hegemonikus potenciált” képesek kifejleszteni a hatékony katonai erők formájában. Hatalmi politikai értelemben tehát a végső értelme a globális gazdaság vezetői szektorai feletti irányításnak az, hogy az megvalósítja és fenntartja a hegemoniát. A hatékony katonai képességek előállítására és fenntartására a gazdasági vezető szerep eredményeként vagy azzal párhuzamosan továbbra is fontos marad a hegemonia számára, mert végső soron napjainkban is a katonai erő a viták végső bírója az anarchikus nemzetközi rendszerben. Az az ország, amely a leghatékonyabb haderővel rendelkezik (technológia, doktrína, kiképzés és szervezet együttese), a nemzetközi rendszer működését a saját előnyére tudja formálni, vagyis meghatározhatja és egyúttal kikényszerítheti a „játékszabályokat”. A nemzetközi politika napjainkban is egy legfelső autoritás nélküli világ, ezért a rendet végső soron azon államok biztosítják, amelyek képesek fejlett és hatékony katonai erő révén a rendet fenntartani és képesek kényszerítő erejük révén a fennálló gazdasági és politikai hatalmi koncentrációkat megerősíteni, az érdekeiknek megfelelő szövetségi rendszereket és nemzetközi rezsimeket létrehozni.

Mindezeket érdemes leszögezni, mert a nemzetközi rendszer legfontosabb alkotórészei továbbra is az államok maradnak a személyekkel, a nem kormányzati aktorokkal és nemzetközi szervezetekkel szemben, legalábbis ami a legmagasabb szintű politikát illeti (rendfenntartás, kormányzás). Az államok továbbra is saját politikai választásai végső bírái lesznek. A nemzeti hatalom gyökerei kétségtelenül az állam azon képességéből erednek, hogy képes lehet a globális gazdaság vezető szektorainak irányítására, de a hatalom legfontosabb kinyilvánítása továbbra is a katonai képesség marad, mert ez az állam túlélésére vonatkozik és meghatározza a cselekvési

szabadságát egy olyan környezetben, ahol nincs mindent átívelő ideológiai vagy morális konszenzus a nemzeti cselekvésről.

V. fejezet - A nemzeti hatalom fogalmának meghatározása

A nemzeti hatalom nem más, mint egy ország képessége a stratégiai céljainak tervszerű, szándékos cselekvés révén történő megvalósítására. Ez a definíció a hatalom két dimenzióját sejteti: egy ún. külső dimenziót, amely az állam azon képességéből áll, hogy képes befolyásolni a globális környezetet gazdasági, katonai és politikai potenciáljával. Felvetődik továbbá az ún. belső dimenzió, amely abból áll, hogy egy ország képes a társadalmi rendelkezésére álló erőforrásokat „cselekvő tudássá” átalakítani, ami a lehetséges legjobb civil és katonai technológiákat hozza létre. Bármely törekvésnek, amely hasznos nemzeti hatalmi profilt akar megalkotni, be kell építenie magába mindazon változókat, amelyek ezt a két dimenziót érintik.

A nemzeti hatalom mérésének alapjául szolgáló új, elméleti keretrendszer a nemzeti hatalom e két dimenzióját három különböző tényezőn keresztül ragadja meg. *Ez a három pedig a következő: a nemzeti erőforrások, a nemzeti teljesítmény és a katonai képesség.* A szerzők szerint ez a három alkotóelem együttesen írja le az ún. államhatalmat (nemzeti hatalmat).

Az első alkotórész, a „nemzeti erőforrások” azon „építőelemeket” ragadja meg és tartalmazza, amelyekre egy államnak szüksége van ahhoz, hogy olyan termelési módokat fejlesszen ki, amelyek lehetővé teszik számára a gazdasági innovációs ciklusok irányítását és a hegemónikus potenciál növelését a fejlett katonai erő létrehozásán keresztül. Ezek az építőelemek a következők: technológia, vállalkozás, emberi erőforrások, pénzügyi- és tőkeerőforrások, fizikai erőforrások.

A második alkotóelem a „nemzeti teljesítmény” azt a mechanizmust írja le, ahogyan az országok az „építőelemeket” átalakítják kézzelfogható, hasznosítható hatalmi formációkká. A dimenzió bevezetésének oka annak a hagyományozásnak a meghaladása, amely az államokat „zárt erőforrás-konténerként” kezeli. A cél inkább az állam olyan formában történő modellezése, mint amely egy, az államból és társadalmi aktorokból, illetve intézményekből álló szociális struktúra, amely egy hozzá hasonló entitásokkal benépesített környezetben létezik. A dimenzió bevezetése lehetővé teszi azt, amit a hagyományos hatalommérések nem: az állam és a társadalom viszonyának megragadását és mindennek a nemzeti hatalmi képességre való következményeit. Ezen a szinten három változó vizsgálatára kerül sor: 1. a nemzetközi rendszerből eredő külső kényszerek, 2. az adott állam infrastrukturális kapacitása, 3. ideacionális erőforrások.

A harmadik elem, a „katonai képesség” a nemzeti hatalom kinyilvánításának legmarkánsabban megnyilvánulását ragadja meg, amely végső soron az adott ország katonai erejének harcképességében mutatkozik meg. A katonai képesség szinte a nemzeti hatalom előállításának „végtermékeként” is felfogható, mert olyan hatékony kényszerítő erőt képvisel, amelyet egy ország bármely riválisa ellen bevethet, és ami az anarchikus nemzetközi rendszerben végső soron a mai napig az ország első védelmi vonala. A katonai képesség a nemzeti erőforrások és nemzeti teljesítmény folyamatos, ciklikus kölcsönhatásának eredményeként jön létre: a nemzeti erőforrások az építőelemek, de mivel a nemzeti erőforrások egy része nem magától jön létre, hanem tudatosan elő kell állítani az emberi tudás felhasználásával, amit akármilyen tökéletlenül is, de a nemzeti teljesítmény dimenziója ragad meg a legjobban. Az ebben a dimenzióban lévő intézmények pedig azon erőforrásokon alapulnak, amelyeket egyrészt azért hoztak létre, hogy biztosítsák saját maguk fennmaradását az államon belül, másrészt pedig előmozdítsák saját vagy államok hatalmának külső kiterjesztését, amelynek legfontosabb kinyilvánítása a katonai képesség.

Sok hagyományos hatalomindex beépítette valamilyen formában a katonai képességet, de ezt rendszerint egy-egy változó (katonai kiadások nagysága, fegyveres erők száma, stb.) egyszerű összegzésével tették csak meg. Ezen új nézőpont azonban másként jár el. Ennek értelmében meghatározza a stratégiai erőforrásokat, amiket a kormányzattól kap (védelmi költségvetés, emberanyag, katonai infrastruktúra, kutatás-fejlesztés, védelmi ipari bázis, katonai logisztika). Meghatározza továbbá a konvertáló képességet. Végül meghatározza a katonai szakértelmet.

A nemzeti hatalom alkotóelemeire bontott felfogásában fontos felismerni ennek a megközelítésnek a három különböző tulajdonságát. Először is, az ország továbbra is az elemzés nominális egysége, de valójában alkotóelemeire bontjuk, mint pl. állam és társadalom, amelyeknek mind megvan a maga mérhető kapacitása. Másodszor, az ország alkotóelemeire való bontása ellenére is el kell ismerni az egyes komponensek közötti interdependenciát (kölcsonös függőség). Harmadszor, bár az állam és társadalom közötti széles kapcsolat benne van ebben a keretrendszerben, a keretrendszer maga közömbös bármilyen normatív állami-társadalmi modell iránt.

Ez a keret pusztán egy elméleti alap kíván lenni az ún. nemzeti hatalmi profil felállításához, amely szerzők szerint felhasználható az Egyesült Államok érdekei szempontjából releváns, feltörekvő hatalmak képességeinek mérésére és összehasonlítására. A hatalmi sablon azonban nem tartalmaz belső súlyokat, amelyek a különböző változók közötti súlyozást, rangsort meghatároznák. Bár hasznos lenne egy ilyen súlyozási rendszer, de egy univerzális és koherens súlyozás kifejlesztése rendkívül bonyolult és talán lehetetlen is. Ezenkívül talán szükségtelen is mindaddig, amíg a cél alapvetően a nemzeti hatalom értékelő mérésének a kifejlesztése. Az „értékelő” ebben a kontextusban a „gépies” ellentétje: mivel a keretrendszer célja nem egy mechanikus számítógép másolása, hanem egy rendező struktúra biztosítása, ami segíti a regionális, illetve nemzeti elemzőket abban, hogy szisztematikusan értékeljék és összehasonlítsák a releváns államok hatalmi képességeit, remélhető, hogy a felhasználók akár explicit, akár implicit módon alkalmazzák majd az általuk igazoltnak vélt súlyozási rendszert az adott országra vonatkozó ismereteik alapján.

Ez a keretrendszer pusztán azonosítani kívánja azon változókat, amelyek bár vitathatóan, de mindenképpen szükségesek a posztindusztriális korban a nemzeti hatalom előállításához. A keretrendszer alapján végzett adatgyűjtés mindenképpen hozzájárulhat a nemzeti képességek kifinomultabb megítéléséhez és lehetővé teheti a megfigyelők számára, hogy túllépjenek az olyan egyszerű mutatókon, mint a GNP vagy a nominális katonai kiadások.

VI. fejezet - A nemzeti erőforrások mérése⁸

A nemzeti erőforrásokba beleértendő minden olyan erőforrás, amely vagy elérhető az adott állam számára vagy ő maga hozza azt létre. Ezen erőforrások ahhoz szükségesek, hogy az állam olyan képességek birtokába jusson, amelyek révén hatékony katonai erőt hozhat létre. Az erőforrásokat általában olyan változókkal szokták mérni, mint például a népességszám, államterület nagysága, gazdasági erő (GDP/GNP) és természeti erőforrások. A nemzeti hatalom előállítási folyamatának input oldalán tehát az alábbi fő inputtényezők sorolhatók fel: 1. technológia, 2. vállalkozás, 3. emberi erőforrások, 4. pénzügyi erőforrások, 5. fizikai, természeti erőforrások.

⁸ Részletesen: uo. 53-90. pp.

VII. fejezet - A nemzeti teljesítmény mérése⁹

A nemzeti teljesítmény azt a mechanizmust ragadja meg, amely létrehozza, illetve átalakítja a nemzeti erőforrásokat kézzelfogható, használható hatalommá. Az államhatalom „átalakító” dimenziójának bevezetésével az a szerzők célkitűzése, hogy meghaladják azt a hagyományos felfogást, amely szerint az állam egy „zárt erőforrás-doboz” és inkább olyan modellként vázolják fel, amely aktív társadalmi struktúraként magában foglalja az állami és társadalmi szereplőket és intézményeket és egyébként is hozzá hasonló entitásokkal zsúfolt környezetben létezik. E dimenzióban három változót kell vizsgálat alá vonni: 1. a nemzetközi rendszerből eredő külső kényszerek, 2. az adott állam infrastrukturális kapacitásai, 3. ideacionális erőforrások.

VIII. fejezet - A katonai képesség mérése¹⁰

A katonai képesség mérése az adott állam által konkrétan létrehozott, illetve megszervezett létrehozott, kézzelfogható katonai kapacitások indexálását jelenti. Az államok katonai képessége továbbra is a nemzeti hatalom hatékony kinyilvánításának tekinthető, mert az államok első védelmi vonalaként olyan kivetíthető hatalmat testesít meg, amelyet egy állam bármely versenytársa ellen felhasználhat a nemzetközi kapcsolatok anarchikus rendszerében.

A hadi képességek tulajdonképpen a nemzeti erőforrások és nemzeti teljesítmény folyamatos, ciklikus kölcsönhatásának eredményeként jönnek létre, amelyben a nemzeti erőforrások képezik az ún. építőelemeket, de ezeket a kollektív emberi tevékenység tervszerű irányításával folyamatosan elő kell állítani és ezt a dimenziót ragadja meg a nemzeti teljesítmény.

A katonai képességek vizsgálata az alábbiakra terjed ki: 1. stratégiai erőforrások, 2. átalakító képesség, 3. harcképesség.

Saját értékelés

Értékelésem szerint az államhatalom (nemzeti hatalom) méréséről szóló könyvet gazdag jegyzetapparátussal és alapos szakismeretekkel, multidiszciplináris módon készítették el, amely mind az állam- és jogtudomány, mind a politikatudomány számára értékes és hasznos szakmunkát jelent, érdekes, újszerű megközelítései és megállapításai pedig azok esetenkénti elnagyoltsága, vitathatósága, illetve vitatandósága ellenére is mindenképpen megérdemlik, hogy visszhangra találjanak a hazai társadalomtudományi kutatásokban és szakirodalomban is. Bár a mű eredetileg korunk egyetlen globális nagyhatalma érdekeinek 21. századi érvényesítése céljából készült, a benne foglaltakat nemcsak a nagyhatalmak kamatoztathatják eredményesen, hanem a nemzetközi közösség többi állami szereplője is.

⁹ Részletesen: uo. 91-132. pp.

¹⁰ Részletesen: uo. 133-176. pp.